

Egy aktuális témáról

Kelemen János:
Mi a strukturalizmus?

Kossuth K. 1969. Bp. 126. o.

MÓDSZER VAGY IDEOLÓGIA? Új polgári filozófia születésének vagyunk-e tanúi vagy csak egy, a nyelvészet terén bevált módszert kísérlelnék-e meg a többi humántudomány területére is kiterjeszteni? Ezen kérdésekre keresi a választ a szerző finom érzéssel megírt könyvében.

A válasz: a strukturalizmus objektíve is és művelőinek szubjektív szándékai szerint is filozófia. Ezen megállapítás tartalmi gazdagsága körül felöltünk, ha a klasszikus német filozófia felbomlása utáni polgári filozófiák jellemzőit és a strukturalizmus geneziséit sikerül megragadnunk.

A Hegel utáni polgári filozófiák általános jellemzője, hogy egy rendszeren belül képtelenek összeegyeztetni a tudományosság és a világnézetiesség kritériumát — ez tükrözi a burzsoá tár-

sadalom lényegi, belső ellentmondásait — s ezen ellentmondásnak megfelelően két, egymással relatíve szembenálló típusként ragadható meg úgy mint „világnézeti” (pl. az „életfilozófiák”) és „szakfilozófiái” (pl. a „pozitívizmus” különböző irányzatai) típusként. A vizsgálódás eredményeként a strukturalizmust az utóbbiak közé sorolhatjuk.

A strukturalizmus bölcsőjénél a nyelvészeti strukturalizmus eredményei állnak ott, melynek alapítójaként F. de Saussure-t tisztelik. A nyelvet egzakt vizsgálat tárgyává tette azáltal, hogy formalizálta és rendszerként határozta meg. A vizsgálatnak mindig az egyetemes egészről kell kiindulnia s kell feltárnia az elemek kölcsönviszonyait. Ennek megfelelően a szinkronikus aspektus lesz az elsődleges. A nyelvi jel fogalmát is kidolgozta s a nyelv tudományát a szemiotika részeként fogta fel.

A nyelvészeti strukturalizmus az ő általa megfogalmazott elvek következményeit vonja le s továbbfejlesztve alkalmazza.

A Prágai Nyelvészeti Kör (1928—36) tagjai — akiknek munkásságát a legértékesebben tárgyalja a szerző — a nyelvet *funkcionális rendszerként* definiálták s a szinkronikus vizsgálat elsőbbségét alkalmazva a *nyelvi szisztémát* és *strukturálótörvényeit* kutatták. A *struktúra* fogalmát a fonémarendszerek vizsgálatának alapfogalmaként kezeli, amely azt jelöli, amiben ezen egymást feltételező egységekből álló rendszerek különböznek egymástól, azaz az alkotórészeik belső rendjét, elrendeződését.

Az ő nevékhöz fűződik a fonológia tudományának kidolgozása. A szinkronikus fonológia jellemzi a fonológiai rendszert, vagyis a kutatók az adott nyelvben megállapítják a *fonémákat*, a köztük lévő *relációkat* illetve a *fonológiai korrelációkat*, valamint azt, hogy az *elméletileg lehetséges* fonémakombinációk közül melyek realizálódnak az adott nyelvben, stb.

Nem hagyják figyelmen kívül a *funkció* aspektusát sem, s a nyelvi jel és a külső valóság viszonyától függően megkülönböztetnek *kommunikatív* ill. *poetikai* funkciókat. Ezen megkülönböztetést fejleszti tovább R. Jakobson a nyelvi afázia vizsgálatából levont következtetéseivel s alkalmazza a nyelvészet területén túl is (stíluselméletek). Az általa kidolgozott *bináris*

oppozíció elve is túlmutat a nyelv tudomány tevékenységi körén.

A **NYELVÉSZETI STRUKTURÁLIZMUS** komoly szaktudományos eredményeket produkált, amelynek jelentőségét nagymértékben kiemelte, hogy a „humántudományok” válsága idején mutatott fel megállapításának természettudományos egzaktívát biztosító módszert és sikerült a vele párhuzamosan jelentkező, rokon tendenciájú neopozitívizmus hibáit elkerülnie. Így eleve benne rejtett az egyéb humántudományokra való extrapolációnak és ideológiává válásának lehetősége.

Lévi-Strauss számára a nyelv tudomány tárgyának *univerzalizáció* és módszerének *homogenitása* lehetővé tette a módszer átvitelét az etnológia területére is. Ugyanis mind a nyelv, mind az etnológia tárgya rendelkezik azon közös tulajdonsággal, hogy a *tudattalan* s kiján jön létre, s így természeti tárgyként elemezhető.

A nyelv és a rokonsági rendszerek közötti párhuzamokat kutatja az avunculátus problémakörének elemzésénél is. Számos kiváló megfigyelést tesz ezzel kapcsolatosan s egyben arra is fény derül, hogy a nyelvész és a szociológus kutatásának tárgya is azonos, lévén mindkettő a *kommunikáció* kérdéseivel foglalkozik. Ehhez azonban a kommunikációt oly széles értelemben kell használnia, hogy az a *társadalmi* essék egybe, minnek következtében a társadalmat — hibásan — a nyelvre redukálja.

A gondolkodás természetére is magyarázatot keresett kutatásai során, s igen figyelemreméltó eredményeket mutatott fel pl. a mitológiai elemzésénél, de a bináris opozíció elvének kizárólagos alkalmazása több esetben a formalizmus vakvágányára vezette. Erre utal a mágikus és a tudományos gondolkodás kölcsönviszonyának vizsgálata is, ahol a szinkronia elsőbbségének elve kizárja nála a fejlődés gondolatát.

Lévi-Strauss strukturalista antropológiájának kulcsa a *tudattalan* fogalma. Ez nála azt a *közvetítő* közeget jelenti, melyben az objektív és a szubjektív összefonódik. Szerepe leggyakrabban a kanti érteleme apriori kategóriáéhoz hasonló, azaz a tudattalan struktúrák nem mások, mint a szellem üres formái, transzcendentális sémák. Végeredményben azonban nem

dönti el, hogy a tudattalan anyagi-e, vagy szellemi.

A **TUDATTALANTÓL ELVÁLASZTHATATLAN** a struktúra fogalma, mely lényegében az emberi szellem alkotásainak összességét jelenti s amely mindig tudattalan — tehát rekonstruálni kell tudományos analízis segítségével. Ezen az úton kell haladni a társadalom kutatása esetében is és így eljuthatunk a valóság interpretálásának végső, időtlen elvéhez. A történelem problematikája azonban Lévi-Strauss számára már a megoldhatatlan feladatok körét jelenti.

A strukturalizmus ideológiai-filozófiai elvei legelősebben M. Foucault munkásságában jelentkeznek. A tudás történetét próbálta meg rekonstruálni a reneszánsztól napjainkig. Elméletének központi fogalma az *episztemé*, amely egy *ismeretelméleti diszpozíció*, az a keret, amely meghatározza az adott korban a jelentkező új ismeretek rendszerezését. Az episztemében az egyes terminusokat (elméletek, stb) megfelelő korrelációhálózatba foglaló rendszer a lényeges, mely szinkronikus rendet képvisel. Az egyes episztemék tengelyében a nyelv áll, a róla alkotott elképzelés szabja meg az egész struktúrát, amelynek segítségével a világot magunknak megjelenítjük s így a tudás többi területének rendszerezését is elvégezzük.

Az egyes episztemék jellemzése révén feltárulnak strukturalizmusának jellemzői és számos pozitívuma ellenére láthatóvá válnak elméleti tévedései, valamint a marxizmus gyakorlati-elméleti célkitűzéseinek tagadásával fény derül reakciói jellegére is.

KELEMEN JÁNOS, aki a JATE Filozófia Tanszékének tanársegéde, ezen művével, mint „első könyves” filozófus, biztató képességekről tett tanúbizonyságot. Lényegre koncentrált látátsága, biztos problémafelismerési és kritikai, az új iránti érzékenysége és jól követhető stílusa erre engednek következtetni. Nem hallgathatjuk el azonban az utolsó fejezetben itt-ott felbukkanó elnagyolt megoldásait, ahol érződik a kiadó terjedelmre vonatkozó megkötésének irányú hatása. Ez nem von le azonban érdemeiből s mindenképpen egy aktuális problémakör gondolatgazdag feldolgozását üdvözölhetjük a műben.

BERNÁT ISTVÁN

A Szegedi Tanárképző Főiskola története

Irta: Bereczki Sándor
főiskolai docens

4. A főiskolák eddigi fejlődésük során többször módosították tantervüket, a képzés idejét és a szakcsoportokat. A szegedi főiskola történetét is ezeknek a változásoknak megfelelően osztom fejlődési szakaszokra, amelyek így kb. megfelelnek a fejlődés főbb állomásainak.

Az első fejlődési szakasz 1947/48-tól 1949/50-ig tartott. A képzés idejét eredetileg négy évre tervezték és két és fél szakos képzést vezettek be. A főiskolák ele akkor még azt a képzési célt tűzték ki, hogy az általános iskola első és felső tagozata számára egyaránt képezzen tanárokat. Ez mind a tanárokat, mind a hallgatókat nehéz feladat elé állította. A tanári karban pl. nem volt senki, aki az első tagozat munkáját alaposabban ismertette volna, a hallgatók számára pedig a sok első és felső tagozati tárgy tanulása túlterhelést eredményezett. Szegeden bonyolította a helyzetet az is, hogy a tanárok még a polgári iskolai tanárképző II., III. és IV. évfolyamában is tanítottak. E régi intézet hallgatói idegenkedéssel s bizonyos fokú elzárkózással fogadták az új típusú intézet első hallgatóit.

A szocialista szellem i oktatási anyag kidolgozása

E fejlődési szakasz legfontosabb didaktikai feladata a szocialista szellemű oktatási anyag kidolgozása volt, melyet neheztelt az, hogy még nem történt meg az egyes szaktudományok átértékelése sem. Központi jegyzetek csak 1949-től álltak rendelkezésre s így a tanulás is sok nehézségbe ütközött. Az előadások nagy részét a szegedi egyetem tanárai látták el. Nemcsak az oktatás szervezeti keretei — órakezdés, óralátogatás stb. — voltak ekkor még kidolgozatlanok, hanem sok didaktikai kérdés is tisztázásra várt pl. az ellenőrzés, osztályozás stb. A nevelési kérdések közül a fegyelmre nevelés, valamint a világnézeti nevelés állott előtérben.

A Főiskola igazgatója 1949. febr. 10-ig Dr. Eperjessy Kálmán volt. Irányítómunkáját demokratikus szellem, megfontoltság jellemezte, s az ő érdeme volt az új típusú tanárképzés megszervezésének nehéz munkája is, amely az első években nagyon komoly feladatot jelentett.

1949. febr. 10-től Dr. Ágoston György

veszi át a Főiskola igazgatását. Lendületesen, jó szervező és irányító képességével kezd munkához, s tevékenysége nagy léppel vitte előre a szegedi Főiskola fejlődését. A szocialista pedagógia elveinek alapos ismeretében lát hozzá pl. a közönségi nevelés megvalósításához a szegedi Főiskolán s így kezdeményezője a ma is nagyon aktuális felsőoktatási pedagógia kimunkálásának. Pedagógiai tudományos munkássága hozzájárult a szegedi Főiskola országos hírének növeléséhez. Az oktató-nevelőmunka az ő irányítása alatt kapott határozottabb marxista tartalmat. A szegedi Főiskola kezdeményezéseivel ekkor zárkózott fel a budapesti Főiskola mellé s a két intézet egészséges versenye nagy mértékben vitte előre a szocialista tanárképzés ügyét. Kár, hogy az 1950-es párthatározat után kialakult helyzetben a két intézet vezetése között egyre inkább szubjektív vályó ellentétek ezt a viszonyt megrontották.

Fontos szervezeti módosítások 1949—1955

A második fejlődési szakasz 1949/50-tól 1954/55-ig tartott. Ezt az időszakot fontos szervezeti módosítás vezette be. Az 1949/50-es tanévtől ugyanis a főiskola csak a felsőtagozat számára képezett tanárokat. Ezzel az intézkedéssel mindazok a tárgyak kikerültek a tantervből, melyek az alsótagozati képzést szolgálták. Így csökkent a hallgatók képzési szertforgácsoltsága, túlterhelése s a felszabadult időt az egyes szaktárgyak elmélyültebb tanulmányozására lehetett fordítani. A tantervnek ezt az átalakítását a szegedi Főiskola tanárai is gondosan végezték el.

Tekintettel arra, hogy az általános iskolák ekkor szaktanárhiánnyal küzdöttek, szükséges volt az eredeti képzési idő csökkentése. A képzés idejét 3 évben állapították meg, sőt az általános iskolák segítése érdekében az 1949/50-es tanévben már III. éves hallgatókat a második félévben általános iskolákhoz helyezik ki s csak egy féléves gyakorlati munka után teszik le államvizsgájukat. Az általános iskolák igénye miatt volt szükséges az egyszakos képzés bevezetése is, igaz, egyelőre csak az orosz szakos hallgatók képzésében.

E fejlődési szakasz első éveiben a legfontosabb feladat a tanulmányi munkafegyelm megszilárdítása volt, amely a mulasztások számának csökkentésében, a folyamatos tanulás megvalósításában, a tanulókörök és tanuló párok megszervezésében jutott kifejezésre. A különböző bizottságok, tanulmányi és oktatási, nevelési versenyek a világnézeti nevelés elmélyítésére, valamint a szakmai ismeretek elsajátításának fokozására törekedtek. A szegedi Főiskolán s többször vitatták meg a kollokválás elvi és módszertani kérdéseit, az osztályozás problémáit. Az oktató-nevelőmunkát segítette az is, hogy az 1949/50. tanévben meg lehetett szüntetni az eddigi óraadó oktatói rendszert s a tanári állásokat főiskolai tanárokkal töltötték be. Ezzel lehetővé vált az egységes

szellemű és eljárású tanári kar kialakítása.

Az általános iskolák tanárhiánya ismét a képzési idő csökkentését kívánta meg. Különösen a természettudományos tárgyak oktatása követelte a képzés meggyorsítását. Ezért 1950-ben egyelőre csak a reál szakos hallgatók képzési idejét két évre szállították le.

Az oktatás-nevelés területén döntő fordulatot a szegedi Főiskola életében is az 1950-es párthatározat hozott. Úgy gondolom, hogy e cikk keretében nem szükséges nekem e párthatározatot értékelnem, csupán annyiban, amennyiben a Főiskola oktató-nevelőmunkájában változásokat hozott.

Az 1950-es párthatározat jelentősége

A Főiskolán már a párthatározat megjelenése előtt is törekedtek a szakmai oktatás alaposabb ideológiai elmélyítésére. A párthatározat megjelenése után ez a munka tudatosabban és nagyobb lendülettel folyt, mint korábban. A párthatározat elveinek megfelelően kap nagy szerepet a szegedi Főiskolán is a munkás- és paraszt-számzás, valamint a szakértettség hallgatók számáraának növelése, tanulmányi munkájuk fokozottabb segítése.

A Főiskola tanári kara a párthatározatot 1950. április 17-én vitatta meg. A vita végén a következő feladatokat jelölték meg:

1. Kíméletlenül fel kell vennünk a harcot mindenféle burzsoá-imperialista pedagógiai elmélettel szemben. Le kell lepelnünk a magyar pedagógusokat. Ezt a feladatunkat csak abban az esetben teljesíthetjük maradéktalanul, ha megismerkedünk az élenjáró szovjet neveléstudomány eredményeivel.

2. Meg kell teremtenünk a pedagógiai elmélet és gyakorlat egységét. A pedagógiai főiskola feladata, hogy a legjobb gyakorlati nevelők tapasztalatait összegyűjtse és általánosítsa.

3. Fokozottabban arra kell törekednünk, hogy kiszorítsuk főiskolánkról a sovinizmus és klerikalizmus maradványait. A főiskolán előadott tananyagban a marxizmus-leninizmus ideológiáját kell sugározni.

4. Főiskolánk komoly eredményeket ért el a munkás- és szegényparaszt hallgatók támogatása terén. Főiskolánkon az I. félévben egy szegényparaszt hallgató megszólított le. Ezt a munkánkat fokozni kell, kollokviumi és vizsgakövetelményeinket reálisra kell tennünk, alkalmaznunk kell a „keveset, de jól” elvét.

5. Mindent meg kell tennünk a jövő évi, az öt éves terv előirányzatának megfelelő hallgatólétszám biztosítására. Szervezett munkával részt kell vennünk annak a célnak megvalósításában, hogy minél több munkás- és szegényparaszt hallgató jöjjön a főiskolákra.

Mint látjuk, sok helyes elvet fogalmaztak meg. Az elkövetett túlzások is természetesen következtek az akkori idők politikai légköréből. Nem volt azonban

szerecsés a párthatározat elveiből kiinduló személyeskedés a budapesti Főiskola vezetője és néhány tanára ellen. Helytelennek bizonyult később a szegedi Főiskola néhány kezdeményezése is, mint pl. az érettségi nélküli felvett hallgatók. A párt határozat alapján kidolgozott új szervezeti szabályzat a képzést egyébként is két évben és egy szakban jelölte meg, s bár ez hozzájárult az általános iskolák tanári karának létszámfejlesztéséhez, a főiskolán az oktatási, képzési szint csökkenéséhez vezetett. A párt határozat nyomán elterjedt ún. középiskolás módszerek — kötelező konzultációk, korrepetálások, „kis” kollokviumok stb. — a szegedi Főiskolán is uralták az oktatás munkáját, s akadályozták a hallgatói öntevékenységet, önállóság kibontakozását. A kezdetben jó felkészültségű és munkaerkölcsű szakértettség hallgatókat is gyengébb utódok követték. Mindezen problémák ellenére a szegedi Főiskola tanári kara felelősségteljes munkájával hozzájárult ahhoz, hogy az általános iskolákba nagy számmal kerüljenek az akkori képzési feltételeknek megfelelően jól képzett munkás-paraszt származású, szocialista szellemben nevelt tanárok.

(Folytatjuk)

Papp Lajos szerzői estje

Nagyszerű szerzői esttel búcsúzott el Szeged közönségétől Papp Lajos költő, lapunk volt felelős szerkesztője. A Bartók Béla Művelődési Központban megrendezett est egyébként egy rendezvénysorozat első programja volt. A tavaly megalakított művészklub tagjai határozták el, hogy időről-időre megszervezik egy-egy városunkban élő író, költő bemutatkozását a közönség előtt.

Az első ilyen előadás iránt megnyilvánuló érdeklődés bizonyította, hogy a terv érdemes a további megvalósításra. Követésre alkalmas a rendezési forma is. Mocsár Gábor, a Magyar Írók Szövetsége Dél-magyarországi Csoportja titkárának megnyitói szavai után ugyanis Papp Lajos a Csetri Lajos irodalomtörténetessel folytatott beszélgetésben vallott költői, emberi eszméiről. Ez a beszélgetés szolgált keretül az elmúlt tíz év költői termését reprezentáló versek bemutatásának is. Az est egyetlen szépséghibája az volt, hogy a plakáton meghirdetett közreműködők (Nagy Attila, Lelkes Dalma) helyett a szegedi színház két másik művésze (Bicskey Károly és Fogarassy Mária) ugrott be az utolsó pillanatban, s így előadásukból kiütköztek a felkészületlenség jelei.